Е-списание СОЦИАЛНА РАБОТА

2025, брой 2, година XIII, 48–70

www.swjournal-bg.com

Бездомничеството при жените и причини, водещи до него (морално-етични и ценностни измерения)

Явор Иванов

Резюме. *Настоящата статия представя научно изследване на проблемите, свързани с женското бездомничество и техните същностни аспекти. Целта е чрез анализиране и синтезиране на информацията да се спомогне за по-дълбокото запознаване с тази проблематика и да се дадат насоки и идеи за нейното разрешаване.*

Ключови думи: *социална работа, социално включване, женско бездомничество, подслон, стратегии, програми, здравен статус*

Homelessness Among Women and the Causes Leading to It (Moral, Ethical, and Value Dimensions)

Yavor Ivanov

Abstract. *This article presents scientific research related to the problems of the homeless women and the main aspects of those problems. The goal is to analyze and synthesizes the information related to homeless issues and to help for better understanding of the problem and to give guidance and ideas which can help to solve them.*

Keywords: *social work, social inclusion, women's homelessness, shelter, strategies, programs, health status*

В съвременния свят се наблюдава нарастване на броя на жените без дом. Този проблем се задълбочава не само в икономически изостаналите страни, но и в развитите държави. Темата е актуална не само с това, че се наблюдават негативни тенденции и нарастване на броя на жените без дом, но и в контекста на откроващия се натиск към равенството между половете. Въпросът е много слабо проучен у нас и на него не е отделено внимание както от страна на медиите, така и от страна на държавните институции и обществото като цяло. Според Савич: „Има неяснота и двусмислие при определяне на пола на женското бездомничество. Бездомни в традиционната литература са определяни мъжете“ (Savage, 2016: 51). Също така има и неяснота кога и къде е позиционирано бездомничеството сред жените в контекста на политики и дефиниции.

Целта на статията е да разкрие същността на женското бездомничество и причините за него, както и по какъв начин страните членки на ЕС, каквито са Ирландия и България, се борят с този проблем чрез разработени и внедрени политики, стратегии, финансиране. Има ли такива и доколко те са адекватни в борбата с женското бездомничество? Факт е, че този проблем не е проучен и не се проучва у нас (спорадично само от някои НПО), което не спомага за неговото разрешаване и разкриване на реалните му размери. Сигналите и случаите на тормоз и смърт сред жените се увеличават, което поражда необходимостта от извършване на по-задълбочено проучване. В статията се прави опит да се посочат причините и начините за решаване на този проблем в Република Ирландия и Република България. Също така, в нея се поставят важни въпроси като:

- Дали полът определя създаването на определени социални политики и настроения в обществата?
- Дали жената не е дискриминирана поради пола си?
- Дали е обърнато достатъчно внимание от страна на обществата и институциите в Ирландия и България на специфичните проблеми на жените.
- Кои специфични проблеми могат да доведат до бездомничество, ако на тях не се обърне внимание, както от политическа, така и от социална и икономическа гледна точка и т.н.?

Примерите, които се дават в статията, показват не само причините за женското бездомническо, но и **задачите,** които се поставят – да се дадат адекватни примери (програми, подходи и стратегии), прилагани в Република Ирландия, които могат да бъдат добър пример за адаптирането им и успешното им прилагане в България.

Методологията е чрез предоставяне на актуални данни и информация как двете страни се борят успешно или неуспешно в някои аспекти с женското бездомничество, да се посочат добри примери в техните политики и стратегии или отсъствието на такива чрез задълбочено анализиране и синтез на данни, събрани чрез интервюта, както и информация от действащи програми и стратегии в България и Ирландия.

Фокусът е насочен към женското бездомничество в Република Ирландия и Република България поради няколко причини. Двете страни са членки на ЕС, въпреки различните исторически пътища, които са имали (Ирландия е била част от Британската империя за период от 700 години, България – част от Отоманската империя за 500 години), което е дало отражение в мирогледа и на двата народа, включително и към най-неоправданите бездомни хора и в частност бездомните жени, и политиките, свързани с борбата с бездомничеството. Броят на населението и в двете страни е близък един до друг, България, по данни от 2024 г., има население от 6 437 360 (Национален статистически институт, 2024: 1), Ирландия – 5 458 600 (Central Statistics Office, 2025: 1). Друга причина за фокуса върху женското бездомничество са разликите в двете страни по отношение на социалните им системи, както и в политиките и стратегиите, които се борят с този проблем. Съпоставянето им е важно, за да може да се открояят както добрите практики, така и неадекватните и липсващите такива в Ирландия и България. Статията поставя акцент върху спецификите в женското бездомничество и проблемите, свързани с него. В много случаи жените са майки, в други са обект на домашно насилие от страна на мъжете, включително и сексуално. Това е констатирано след задълбочено социологическо проучване от министъра на правосъдието в Ирландия Харис през 2023 г.: „Няма никакво съмнение, че статистическите данни, свързани със сексуалното насилие над жени в Ирландия, са шокиращи“ (Department of Justice, Home Affairs and Migration, 2023). Статистическите данни потвърждават неговите думи – 53% от тези, които са били подложени на сексуално насилие, са били жени, докато процентът при мъжете е 23% (пак там).

Определение

Експертната група към Обединените нации „Достъпни къщи и системи за социална защита за всички, когато се касае за бездомничество“ (United Nations Office at Nairobi (UNON), 2019) предлага следното определение: „Бездомничеството е състояние, в което човекът или домакинството (семейството) нямат достатъчно

пространство и безопасно такова, нямат права и възможности за социални връзки, включващо и сигурността им, като цяло. Бездомничеството е манифестация на бедността и провал на всички системи и човешки права“. Това ще бъде и работното определение за бездомничество в настоящата статия.

Пътят към бездомничеството при жените в Ирландия и България

Женското бездомничество е хетерогенна група и пътищата и причините за него са различни. Много житейски ситуации могат да принудят жените да станат бездомни. Като пример могат да се посочат домашното насилие, семейните конфликти, безработицата, бедността, комплексни психични проблеми (Philips, Dalton, Maxwell, and Clear, 2018: 3). Други по-конкретни причини, които могат да доведат жените до бездомничество, са: оскърбления, изгонване, липса на достатъчно средства. Според някои проучвания съществуват различни пътища, по които работещи и неработещи жени могат да станат бездомни.

Експерти, занимаващи се с проблемите на бездомните жени, считат, че за да се анализира по-добре женското бездомничество, трябва първо да се разкрие връзката между три неразделни пласта. Тези пластове са видими, невидими, третият е оценка на проблема и неговата дефиниция. Ако бездомникът е поставен в категорията „спящ на открито“ (rough sleeper) като една единица (един човек), в тези случаи, както и в много други, не се определя неговият пол. По този начин скритото женско бездомничество остава извън проучванията и статистиките, което води до неговото подценяване. Фактът, че в много европейски страни официално не е възприета дефиницията за този вид бездомничество, води до липсата на реални и конкретни данни за неговото нарастване. В подкрепа на това твърдение е извършеното през 2009 г. в редица европейски страни проучване от експерта по проблемите на бездомничеството Bill Edgar (Edgar, 2009). То е било фокусирано върху бездомните в категорията „спящ на открито“ (rough sleeper), както и върху тези във временните

центрове за настаняване. Едгар е открил, че женската страна на проблема е пренебрегната.

В Европа е налице прогрес в тази посока, като много страни членки на ЕС са направили опити да „осветят“ проблема с жените, които са бездомни. Докладът, разработен от Агенцията за бездомните (Homeless Agency) в град Дъблин, Ирландия, прави сериозен и задълбочен опит да разкрие проблема, който често е оставян „извън“ (left out) полезрението. Този документ също така насочва вниманието към тези жени, които са страдали от домашно насилие и поради това са били принудени да живеят при приятели или роднини. Така те попадат в категорията „скрито бездомничество“ (hidden homelessness) и тези случаи не са били „осветени“ (Baptista, 2010: 167). Важно е, когато се дава дефиниция за женското бездомничество на национално ниво, да се вземе под внимание скритото бездомничество сред жените в Европа. Поради факта, че това досега не е направено, много жени продължават да живеят при приятели и роднини, без да бъде забелязан и отчетен този проблем. Тези жени са избрали този начин на живот, за да избегнат възможността да живеят в жилища с други бездомни и особено когато те са имали деца и са били в една по-деликатна ситуация.

Съществуват няколко предпоставки, които увеличават риска от бездомничество сред жените, някои от които са:

- Когато в семейството на работещи жени има членове с хронични заболявания, доходите значително намаляват поради периода на възстановяване от тези заболявания.
- Поставяне на край на връзка, която е наранявала жените вербално или физически (Phipps, Dalton, Maxwell, and Cleary, 2018: 170–171). Например голям брой бездомни майки имат минало, наситено с както физическо, така и сексуално насилие.
- Бездомни жени, които са имали трудно детство, употребявали са наркотици и/или са извършвали престъпления.

Като цяло може да се обобщи, че при много от жените, които вече са бездомни, са отчетени прилики в тяхното минало. По данни, събрани от Енчева от направени интервюта с жени в **България**, като „основна причина за бездомничеството сред тях се

откроява бедността“, както и това, че са поставени в една по-рискова и несигурна финансова среда. Също така Енчева подчертава, че „голяма част от респондентките се борят с нея именно защото са жени, особено тогава, когато не съжителстват с мъж“ (Енчева, 2025: 30). Икономическата неравнопоставеност на жените в България е факт, подкрепен със статистически данни и от НСИ. „По данни на Националния статистически институт към 2021 г. жените, живеещи в риск от бедност, с материални и социални лишения и в домакинства на безработни или с нисък интензитет на икономическа активност, са с 4,5% повече от мъжете“ (пак там). Бедността е предпоставка жените да не могат да се образоват, да продължат образованието си или да се преквалифицират, което ги прави по-малко конкурентни на пазара на труда и намалява значително шансовете им да успеят да си намерят работа или да бъдат по-високо платени. Жените са тези, които по принцип отглеждат децата след раздяла с партньорите/съпрузите си и това ги поставя в по-тежка финансова ситуация. Също така жената е майка и ако тя е сама, нейните отговорности и трудности са по-големи. Този факт се констатира и от проучванията на Енчева. „Друг фактор, който задълбочава бедността, когато доходите са ниски, са децата, тъй като те са свързани с допълнителни разходи“ (пак там: 32).

Категоризирането на жените като домакини значително затруднява техния достъп до къщи/домове, до подпомагане/помощ, както и разпознаване на техните проблеми, както се подчертава от Риив: „Когато има неравноправно поставяне на социалния пол (в случая жените), заедно с културния имидж, който е създаден за жените без дом, това увековечава неравноправното положение, в което са поставени те. Поради този факт жените са по-уязвими от това да станат бездомни и намалява шансовете, ако вече са бездомни, да им се подсигурят къща/дом, също така има голям риск от негативни последствия за тяхната идентичност“ (Reeve 2018: 116).

Домашно насилие в Ирландия и България

Домашното насилие (физическо или сексуално) е един от водещите фактори за бездомничество сред жените, което води и до психични проблеми поради

преживяната травма. След преживяното и дори след като са намерили дом, в който да живеят, една част от тях са продължили да страдат и да имат травматични симптоми поради стреса от преживяното (Phipps, Dalton, Maxwell, and Cleary, 2018: 5). Съществен проблем, свързан с разкриването на размерите на насилието над жени в България, е фактът, че няма и не се води такава статистика у нас. Домашното насилие и насилието като цяло над жени е една от основните причини за бездомничеството сред тях. Може да се предположи и има данни, че както в Ирландия, така и в България неговите размери са големи. Енчева споделя същото мнение: „Насилието над жени е структурен проблем, за който в България не се води изчерпателна национална статистика. По данни на неправителствения сектор всяка четвърта жена в страната е преживяла домашно насилие. Според резултатите от представително изследване на НСИ, проведено между ноември 2021 г. и януари 2022 г., 11,9% от жените в България са преживели физическо или сексуално насилие“ (Енчева 2025: 38). След пълнолетието насилието в детството на жените оказва влияние върху тяхното психично здраве, както и върху погледа и разбирането им за насилие. „Много жени, подложени на домашно насилие в детска възраст, са склонни да гледат на физическото насилие, упражнено върху тях или други деца в семейството, като на нещо заслужено и в реда на нещата“ (пак там: 39).

В много от случаите насилието води до извършване на насилия на по-късен етап и то се предава от поколение на поколение. Вероятността една майка да прилага като възпитателни методи насилието над собствените си деца е голяма, ако тя е била подложена на такова като дете. Примерите са много и Енчева е констатирала от интервютата, проведени от нея, че „немалка част от респондентките са били подлагани на физическо насилие като деца. Някои от тях смятат, че това е правилен възпитателен метод и съответно го прилагат и върху собствените си деца, ако имат такива“ (пак там). Най-често както в България, така и в Ирландия насилието над жени е извършвано от най-близките им хора като – съпруг, син. Въпреки този факт жените и в двете страни се страхуват, че такова може да бъде упражнено и от непознат от улицата: „Особено силен е обаче страхът от насилие от страна на непознати на улицата, въпреки че по-

голяма е вероятността то да се извърши от страна на близки хора“ (пак там: 57). В този контекст Риив допълва, че „липсата на проучвания, наблюдения и статистики за женското бездомничество не спомага да се разрешат проблемите на жените. Това, че жената е поставена в една социално икономическа зависимост от мъжа, е предпоставка за насилие и следователно в много от случаите жените предпочитат да станат бездомни отколкото да останат при партньора/съпруга си“ (Reeve, 2018: 167). Това става често в случаите, когато мъжът притежава или има достъп до имот/дом и по-големи финансови възможности и това поставя жената в неравнопоставено положение и зависимост (пак там: 167).

Социални услуги и помощ, които се предлагат в България и Ирландия на жените, жертви на насилие

В България в столицата функционира кризисен център „Света Петка“ за жени и деца, преживели и станали жертви на насилие както от София и региона, така и за жени и деца от страната. Тази социална услуга е делегирана на софийска община, а чрез конкурс дейността е възложена да се извършва от НПО Фондация Асоциация Анимус (Фондация „Асоциация Анимус“ 2025). Местата са крайно недостатъчни, те са само 8 (осем). Фондация Асоциация Анимус организира и гореща телефонна линия за жени, жертви на насилие. Друга неправителствена организация, която подпомага такива жени, е Фондация „Позитивни умения на личността в социума“ (П.У.Л.С). Тя им съдейства да се интегрират отново в обществото и да придобият нови умения, които да им помогнат да заживеят нормален живот. Тази организация работи само на територията на Югозападна България. Българският фонд на жените, с подкрепата на Министерство на правосъдието, също подпомага онлайн жени, жертви на насилие.

В Ирландия се предлага телефонна 24-часова линия в цялата страна за помощ и подкрепа на жените, жертви на насилие с превод на над 200 езика, ако те не говорят английски или не го владеят добре. С такава дейност се занимава организацията „Безопасна Ирландия“ (Safe Ireland), чийто денонощни телефонни линии и центрове в цялата страна са 40, като в една трета от тях има и убежища за такива жени.

Финансирането на тази дейност е от различни държавни агенции. Организации с подобна дейност има и в различните провинции на Ирландия като The National Women's Council of Ireland, Domestic Violence Advocacy Service (The National Women's Council of Ireland). През 2024 г. ирландското правителство обяви, че ще отдели от бюджета 7,7 милиона евро за организации, подпомагащи и предлагащи помощ на жертви на насилие, като една част от тези средства ще бъдат похарчени за подпомагане на жени (Department of Justice, Home Affairs and Migration, 2024). Ясно могат да се открояят няколко факта, ако се направи сравнение между усилията, които се правят за подпомагане на жените, жертви на насилие, в България и Ирландия. Средствата, които ирландското правителство е отпуснало през 2024 г., нямат еквивалент в България. Броят на агенциите, които помагат жени, жертви на насилие в Ирландия, е много по-голям от този в България. Агенциите и НПО в България почти изцяло разчитат на парите, събрани от благотворителност, за да функционират. Една трета от агенциите в Ирландия, които предлагат горещи телефонни линии за помощ на жените, жертви на насилие, имат и убежища, в които жените и децата могат да бъдат настанени. През 2021 г. броят на тези легла е 140 за цялата страна, като министърът на правосъдието е обявил, че целта и усилията на правителството са този брой да стане 500 (Creamer, N., 2022) през 2022 г. В България броят на леглата, които се предлагат на жените и децата, жертви на насилие, е 8 (техният брой се увеличава, но незначително, като се прибавят съществуващи възможности в социалната услуга „Кризисен център“) (Фондация П.У.Л.С, 2025).

В Ирландия много жени, за да платят за подслон (хотел, хостел), са принудени да правят „секс, за да оцелееш“ (Survival sex). Жената и в тези случаи е поставена в унизително положение да избира между този вид секс и бездомничеството. Риив разкрива *още детайли относно стратегиите, които жените прилагат, за да не станат бездомни:* „Жените подържат сексуални връзки с мъже, които притежават домове/къщи, за да избегнат бездомничеството. Някои връзки оцеляват/продължават няколко години, но на най-важния въпрос защо тези жени имат сексуална връзка с тези мъже, отговорът е един – за да имат подсигурен дом/къща. Други жени се връщат при

бившите си партньори поради същата причина – да имат дом/къща, в която да живеят“ (Reeve, 2018: 172). Това дава на мъжа доминираща роля във връзката и показва, че през последните десетилетия наследствената роля на социалния пол (gender), когато става въпрос за бездомничество, не се е променила.

Психични и физически здравословни проблеми

Съществува тясна връзка между бездомничеството и физическия стрес. Наблюдават се високи нива на психични и физически здравословни проблеми сред бездомните жени, включващи депресии, високо кръвно налягане, проблеми с кожата, гинекологични проблеми и проблеми със зъбите. И това не е случайно. Бездомничеството е сериозен фактор, който спомага осезаемо за загубата на доброто здраве както ментално, така и физическо. Много от бездомните жени са били подложени на сексуален и психически тормоз, като малка част от тях са получили адекватна медицинска помощ и грижа. Смъртността сред бездомните жени е много висока, включително и самоубийствата (Phipps, Dalton, Maxwell, and Cleary, 2018: 5). За решаване на проблема, свързан с бездомничеството сред жените, от изключително значение е подкрепата на приятелите и семейството. Този факт и заключение са подкрепени и от интервюирани жени, които са споделили, че когато са били бездомни, са се чувствали „откъснати“, „сами“. Друга жена е споделила: „Дори да имаш 50 души около себе си, аз се почувствах сама, защото бях отхвърлена от своите“ (пак там).

Жените, които употребяват субстанции като алкохол и наркотици, е по-трудно да получат позитивна социална помощ и подкрепа, защото им е трудно да останат трезви и да си наемат дом/жилище. Това се дължи на лошото здравословно състояние, причина за което може да е неадекватната и ненавременна намеса на социалните служби и подкрепа от страна на семейството. Социалната помощ и подкрепа засилват усещането или създават такова за връзка с обществото и с общността и дава на бездомните жени позитивно усещане за бъдещето (пак там: 6).

Как Европа се справя с проблема, свързан с бездомните жени?

Някои експерти в областта на социалните дейности, като Марпсат (Marpsat), се опитват да дадат отговор на въпроса дали жените се ползват с приоритет пред социалните служби и власти, когато имат нужда от помощ. Според нея в страните от Западна Европа продължава дискриминацията и помощта, давана на жените и мъжете, е различна (по: Baptista, 2010: 169). В същото време има много експерти в областта на социалните дейности, които са на противоположното мнение от това на Марпсат. Един от тях е Броус (Brousse), според когото това е точно обратното. Броус се аргументира с данните и резултатите от широко и задълбочено проучване, направено във Франция през 2001 г. (INSEE, 2001, по: Baptista, 2010). Според това проучване „на бездомните жени с едно или две деца, по данни на социалните служби, са дадени жилища, които са били от типа студио или апартамент, съвместими със семейния живот“. Аргументът на Броус е, че жените с деца са имали по-добри жилища и по-добри условия за живот. В подкрепа на мнението на Броус експертът Фицпатрик (Fitzpatrick) е посочил факта, констатиран през 2005 г., че „жените имат по-голям шанс да получат помощ от местните власти поради симпатия, която те изпитват към тях, отколкото към мъжете в нужда“ (по: Baptista, 2010: 170). Въпреки изложените факти и мнения, споделени по-горе от споменатите автори, не трябва да се игнорират няколко факта: първо, не всички жени се ползват със симпатии от страна на социалните служби в различните страни; второ, изследванията и проучванията на терен показват, че скритото бездомничество при жените продължава да не е „осветлено“ достатъчно и че голям брой жени (със и без деца) продължават да са част от тази категория – бездомници.

Причини за неефективността при разрешаване на проблемите на жените и бездомничеството в България

Проучване, направено в България през 2022 г. от Лея Вайсова и нейния екип, показва и насочва вниманието – къде може да се коренят някои от основните причини за бездомничеството сред жените у нас. Обект на изследването са организациите,

занимаващи се с проблемите на жените. Резултатите показват, че един от основните проблеми се явява финансирането на социалните разходи за бездомните жени – според 64% от изследваните лица. Други причини са, както следва:

- липса на подкрепа от страна на държавата и общините – 40%;
- липса на подкрепа от страна на бизнеса – 21%;
- липса на доверие в неправителствения сектор – 21%.

Неблагоприятната медийна среда и неблагоприятните условия за работа и помощ на жените в нужда от тези организации също се посочват като основни причини за бездомничество сред тях, като този процент е сравнително висок – 17. Същият процент в проучването показва, че има липса на обществено доверие в дейността и каузата на бизнеса и неправителствените организации в това отношение. Наблюдава се и трудно задържане на хората в екипа, работещ за решаване на проблемите на жените – 12% (Вайсова, 2022: 5).

Представеното обширно проучване показва няколко негативни аспекта, които допринасят за влошеното, неадекватно и непълно решаване на проблемите на жените в България и в частност, с бездомничеството при тях. Това, от своя страна, води до неговото неглижиране, задълбочаване и неадекватно финансиране. Както в България, така и в други страни (САЩ), обществените нагласи и мислене водят до слаба медийна ангажираност и ако има такава, тя е негативна. Тези обществени нагласи пораждат и много други отрицателни последици – слабо финансиране, което да помогне за решаване на проблемите на жените, включително и на бездомните такива, частична незаинтересованост на много членове на обществото да работят с организации, включително и неправителствени, за подпомагане на жените. Загубата на доверие в държавата и държавните институции е посочена като един от основните проблеми. Това води до крайно деструктивни последици. Бизнесът и обществото, от една страна, не желаят да спонсорират и подпомагат тези организации; от друга, какъвто и да е вид помощ не е подкрепена с морални доводи от обществото, което обрича до голяма степен на неуспех тази кауза. Проучването, направено от Вайсова, доказва посочената по-горе теза. Според анкетираните работници, занимаващи се с проблемите на жените

(включително и с бездомничеството при тях), висок е процентът (46,9%), който показва, че отношението на българското общество по въпросите, свързани с „права на жените“ и „феминизъм“, е неблагоприятно, а 15% са го определили като много негативно (пак там: 10).

Поради тези причини препоръките към Българския фонд на жените са да се даде възможност да се кандидатства за финансиране, и то дългосрочно, по всяко време, както и организацията свободно да разпределя средствата спрямо нуждите си. Препоръчано е също така да се увеличи бюджетът на проектите, с който да се гарантира редовно заплащане и поддържане на материалната база. Да се подсигурят средства за образователни и квалификационни курсове (пак там: 9). От това проучване може да обобщим няколко основни причини за неефективността на работата на неправителствените организациите и по-конкретно на Българския фонд на жените. Първо, това са недостатъчното финансиране, неангажираното обществено мнение или негативно такова към проблема на жените, включително и на бездомните представителки на женският пол. На второ място, влошената медийна среда също има негативен ефект. Необходимо е „осветляване“ и широко медийно отразяване на този проблем, за да се постави началото на широк обществен диалог по проблемите на жените и да се търсят начини за решение, което не е направено до момента. Слабата обществена ангажираност води и до слаб интерес от страна на бизнеса да подпомага програми, стратегии и действия за разрешаването на проблемите на жените, включително и на тези без дом. Друга негативна тенденция е открита в част от ирландското общество. Това е проблемът с жените, които са майки и връзката дете–майка е прекъсната. Когато една жена остане бездомна и поради тази или друга причина/причини са ѝ отнети детето/децата, много от тях са почувствали, че са били съдени от обществото и им е поставяна стигма „провалени жени“. Това емоционално и ментално състояние, в което са изпаднали множество жени–майки, е констатирано от Савич (Savage): „Жени, които са били разделени от децата си, са се почувствали ”осъждани”, че не живеят като добри майки“ (Savage, 2016: 54).

Динамика при дългосрочното бездомничество при жените в контекста на женското бездомничество в Ирландия и България

Бездомничеството има невидима страна, което затруднява изследванията. Кои са тези страни и защо това е така? Независимо от това на каква възраст са били жените, когато са станали бездомни, било то по време на тяхното детство, младежки години или когато са достигнали зряла възраст, повечето от тях, по данни на проучванията на този проблем, показват, че тези жени не са имали достъп до службите, отговорни за разрешаването на проблемите на бездомните. Тези жени са описали бездомничеството като акт на „бягство“ от трудна, тежка и депресивна атмосфера в дома, в който са живели. Голям брой от тях са избягали от вкъщи на тийнейджърска възраст поради семейни травматични ситуации. Много жени описват и друг вид бездомничество (скритото бездомничество), както и пътя към него, започнал още от времето на тяхното детство. Роузи, която е била 38-годишна по време на проведеното с нея интервю, е споделила, че в момента се намира под грижата на държавата (социалните служби), но когато е била на 7 години е станала бездомна и до 14-годишната си възраст е живяла на открито („rough sleeping“). Тя е споделила още: „постоянно бягах от всички, нали знаете какво имам предвид, от социалните работници или от тези, които работеха за тях или някой, който го интересуваше какво се случва с мен. Бях бездомна в различни периоди, когато бях между 7 и 14-годишна възраст“ (Mayock, Sheridan, Parker, 2015: 7).

Много от жените намират престоя си в хостелите труден, защото не са се чувствали там в безопасност, а и условията „са били ужасни“. В тях жените са загубили повече от своите вещи, както и своето достойнство и чувство за принадлежност. Също така при преместванията си от дома на улицата и от улицата в хостелите са загубили и сантименталната си връзка с миналото си. Една от жените, Клои, е споделила: „Пазех в една малка кутия моите млечни зъби и къдрици коса от моето детство, но при преместването ми тази кутия се изгуби“ (пак там: 11). Загубата на тези сантиментални вещи е била една от причините тази жена да напусне дома за временно настаняване. Друга причина е била, че в домовете за настаняване тя е загубила част от свободата си

и това се е дължало на упражнявания там контрол. Не е малък и броят на преместванията в частни квартири, но и тогава е отсъствала помощ от институциите и службите за социална помощ. Поради тази причина на Клои ѝ се е наложило да се върне в хостела, в който е била преди това. Тя е била изгонена от него, защото частната квартира е била разбита. Клои е споделила: „Знаете ли колко зле се почувствах след като това се случи и поради тази причина започнах да взимам наркотици. Това започна да се случва тук (Дъблин) и затова се преместих в провинцията“. Четири от интервюираните жени са получили жилища/домове от местните власти, но са ги загубили поради това, че са започнали да взимат наркотици и да злоупотребяват с алкохол. Такъв е случаят със Стефани. На нея ѝ е било предоставено жилище от местните власти, но поради това, че е започнала отново да взима хероин, домът ѝ е бил отнет. Тя е споделила: „Всичко започна след като ми взеха децата и заради това започнах да взимам хероин и така се озовах отново на улицата“. Голям брой от жените са напуснали домовете си, защото са се чувствали самотни. Карен, която е на 26 години по време на интервюто, проведено с нея, е споделила: „Факт е, че не мога да остана сама, да живея сама“ (пак там). В този контекст 22 или 65% от интервюираните жени са напуснали домовете/жилищата, дадени им от социалните служби, поради факта, че са искали да живеят с партньор. Дона (Donna), която е на 35 години по време на интервюто, е споделила: „Ние (с нейния партньор) живеехме в дома на млада жена, плащахме наема с доставка на хероин“ (пак там).

Голям е броят на жените, които са имали агресивни партньори, като 18 от тях са споделили, че са били обект на тормоз. Много жени са били готови да жертват своето психично и физическо здраве, за да запазят домовете си. Ето какво е споделила Кристал, 35-годишна, по време на интервюто с нея: „Аз се преместих в къща, дадена ми от социалните служби, където започна да живее и моят партньор. Той ставаше агресивен и ме биеше, но нямаше къде да отида“. Една част от жените, за да избегнат тормоза, са се връщали в хостелите. Руд споделя: „Беше много трудно, предложиха ми апартамент, но бившият ми партньор разбра и започна да се върти в района, в който живеех, и поради тази причина отказах апартамента, който ми беше предложен“ (пак

там). Тук е важно да се отбележи, че джендър елемент в женското бездомничество съществува и проблемът е незабелязан не само от социалните служби, но и от обществото и специалистите, които го проучват. Според Савич „много бездомни жени–майки, на които децата им не са с тях (отнети, приети в приемни семейства), не са били обект на проучване и не е проявено разбиране към тях и са били невидими в контекста на борбата с бездомничеството“ (Savage, 2016: 57). Това може да доведе до негативни ефекти за тези жени–майки, които са останали без своите деца. Ето какви са конкретните социални негативи за тях, посочени от Савич: „Разпознаването на нуждите на майките без деца, които са изключени от вниманието на политиките, свързани с бездомничеството, води до лишаване от ресурси за тези жени–майки, които им дават възможност да покажат капацитета си да изразяват любовта си и грижата за децата, с които са разделени“ (пак там).

Ирландия и женското бездомничество

Женското бездомничество е проблем, който трудно се разбира от ирландското общество. Това се дължи на факта, че има липса на неговото познаване и проучвания, свързани с него. Традиционно този проблем е приеман за „мъжки“, отколкото да е свързан с жените. Няма цялостно разбиране за бездомничеството, което не е само загуба на физическия дом, но и загуба на сигурност, достойнство, принадлежност към обществото и общността, място, от което си част. Тези загуби увеличават многократно риска от ментални и физически заболявания. През последните десетилетия тревожно нараства броят на бездомните жени в Ирландия. По последни данни те са 6032 възрастни хора, живеещи в условия на бездомничество, като 42% от тях са жени. Броят на жените без дом продължава да нараства. Столицата – град Дъблин, е основен център на бездомничеството. През 2019 г. 69% бездомните жени са живеели в Дъблин (Golden, S., 2021:2). Шокиращи са фактите и данните, представени от благотворителната организация Focus Ireland. Със 158% се е увеличило бездомничеството сред жените в периода 2015–2019 година. Тази група е най-

маргиналната и изложена на опасности. Нейните човешки права са потъпкани и се наблюдава в по-голяма част от случаите липса на каквато и да е защита и жизненоважна подкрепа и помощ. Една от причините е съществуващото „скрито бездомничество“, което е трудно да бъде „уловено“, както и отчетено от институциите и социалните служби. В графата „бездомни“ попадат предимно тези, които спят на открито („rough sleepers“). Феминизацията на бездомничеството в Ирландия е тясно свързана с увеличаване на семейното бездомничество според експертите Паула Мейок (Paula Meyock) и Джоан Бретертон (Joanne Bretherton) (Meyock & Bretherton, 2016: 1), провели проучване на тази тема. В Република Ирландия 93 семейства, които са загубили домовете си, посочват като причина повишаване на наемите в частния сектор и продажбата на имоти от страна на собствениците. Жените в проведеното проучване от Мейок и Бретертон са споделили, че след като са останали без дом, са се почувствали изпълнени със страх, безпомощни, самотни, слаби, ненужни, лоши майки, загубени, изолирани (Golden, S., 2021: 11).

Проучванията и бездомничеството

Проучванията на бездомничеството играят изключително важна роля при разбиране на проблемите на бездомните, тяхната същност и дълбочина. Поради тази причина такива проучвания е необходимо да се правят както сред мъжете, така и сред жените; да се анализират и публикуват, да им се дава гласност. Едно такова проучване е направено от експертите Алисон Милър (Alison Miller) и Кристофър Кейс (Christopher Keys). За тази цел двамата експерти са интервюирали 24 души без дом. Проучването е показало, че хората усещат, че са нужни само ако живеят с достойнство и усещат, че имат такова. Индивидът и средата, в която той живее, са пряко свързани с нивата на стрес, а те от своя страна – с това дали човек живее с достойнство. Според Алисон Милър и Кристофър Кейс неговото обезсилване води до чувство на ненужност, депресия и негативни емоции (Miller & Keys, 2001: 333).

Няколко са причините според експертите, които могат да са заплаха за достойнството на бездомния човек. Много от местата за временен подслон имат правила и рестрикции например къде да се храни, къде да се къпе, къде да спи. Това от своя страна намалява избора на бездомния човек и има директен или индиректен ефект върху неговото достойнство. Много често той няма определена роля, работа и социални връзки, което допринася да се чувства като ненужен член на обществото (пак там). Може да се каже, че обществото гледа на бездомните хора, включително и на жените без дом, като на хора, от които няма особена нужда. Това води и е довело в някои случаи персоналът в домовете за временно настаняване да се отнася с тях грубо, безлично и негативно. Проучването също показва, че един бездомен чувства, че е третиран с достойнство, когато към него се отнасят с внимание, оказана му е подкрепа и атмосферата е позитивна. Една от интервюираните жени е споделила своите позитивни преживявания и подкрепата, която е получила в дома/жилището за временно настаняване: „Фактът, че те са там (визира се персонала, обслужващ временния дом/жилище), за да ти помогнат и подкрепят, ми помогна много да се възстановя емоционално от ситуацията, в която бях. Това е, което търсех – на някой да му пука какво искаш и как се чувстваш“ (пак там: 335).

Цитираното по-горе проучване показва, че за една част от бездомните, настанени в жилищата/домовете за временно настаняване, това, което им е помогнало да запазят достойнството си, е бил фактът, че са имали възможността да се почувстват като част от групата, като семейство. Ето какво е споделил един бездомен: „Не знам какво щях да правя без вас, по време на тези ваканционни дни, след като майка ми почина. Аз не отидох в моята фамилна къща в деня на благодарността, вие бяхте моето семейство“. Много от бездомните хора по време на дискусиите с експертите са показали кои са трите основни източника на достойнство. Първият източник е да се задоволят основните нужди. Вторият е да се помогне на бездомните хора да се почувстват, че задоволяват нуждите си сами и имат избор. Третият източник е да се дава възможност на бездомния човек да взема участие в дейностите на общността (пак там: 342).

Моралното възстановяване на жените с психични проблеми и професионални начини за постигане на тази цел в Република Ирландия

Отделът за реформа на психичното здраве (The mental health reform) е публикувал становище, с което съветва здравните власти и работещия персонал с жени с ментално здраве да проявяват очаквания и да демонстрират вяра, че всяка индивидуалност и личност притежава „силата“ и капацитета да се справи с менталните проблеми, които има (Connolly, 2013: 57). Професионалистите, занимаващи се с тези проблеми, трябва да дават надежда на хората с ментални проблеми, че те могат да се справят с тях. За да се постигне тази цел, е много важно жените с ментални проблеми да бъдат изслушвани от тях. Една част от препоръките към тези професионалисти са:

- Да се вслушват в индивидуалните проблеми на жените с ментални проблеми и да се опитат да разберат тяхното състояние.
- Да се вслушват в индивидуалните стремежи и цели, които жените с ментални проблеми са си поставили, и как те планират да се възстановят и моделират живота си занапред.
- Да изслушват жените с ментални проблеми какво е тяхното познание за това, как могат да се възстановят и каква помощ, според тях, могат да получат и как да поддържат добро менталното си здраве (пак там: 59).

Анализите показват, че жените с ментални проблеми не са били изслушвани достатъчно и задълбочено от професионалистите, занимаващи се с тях, като това включва и персонала в болниците и в клиниките за психично здраве, в които тези жени са били пациенти. Такова е мнението и на много от жените с психични проблеми, като една от тях е споделила: „Мразя, когато психиатрите идват при мен и четат от книги и ти предписват таблетки/хапчета, но нямат никаква представа през какво минаваш, а ти си тази, която познаваш себе си най-добре, но никой не те изслушва“.

Предлагане на избор. Препоръчително е на бездомните жени с психични проблеми да се два право на избор от страна на социалните служби и здравните власти. Тези избори да се състоят от различни видове терапии. Защо това е важно? Ако не се предложат повече избори, на жените без дом с ментални проблеми им се отнема

възможността за алтернативно лечение и правото да направят избор, което от своя страна може да възпре тяхното възстановяване и да останат в рисковата група на бъдещи бездомни. Много важен фактор за възстановяването на тази група жени, който те самите са посочили, е подсигуряването им със сигурно място, където да се чувстват щастливи (пак там: 62).

Социалното включване. Социалните служби, работещи с жени с ментални проблеми без дом, имат голяма отговорност и роля в оказваната им подкрепа, която да им помогне да се включат и да бъдат приети в общностите, на които принадлежат. Необходимо е тези служби да намерят социални връзки, да вземат участие в дейности, включващи образование и намиране на работа на такива жени, да им се даде възможност да взимат решения. Тези възможности да се дават и на жени, които са в рискова група да останат без дом/жилище (пак там: 63). Това обуславя важната роля, която има социалното включване за възстановяван на жените с психични проблеми и на тези, поставени в положение на високи нива на стрес. Много от тях са изолирани и това е фактор, който спомага за изпадането им в емоционален стрес и депресия. Въпреки че трудното намиране на жилища за жените с психични проблеми е факт, качеството на помощта на социалните служби е оценено като надеждно според събрани и анализирани данни. Тези жени са срещнали разбиране и солидарност от страна на общинските социални служби, които са им помагали в процеса на възстановяване. Също така, всички жени са отговорили, че са получили подкрепа за продължаване на образованието си и службите са им подсигурили различни курсове, от които са имали нужда. Много от тях са споделили, че без помощта на благотворителната организация „Добрият пастир“ (Good shepherd aftercare service) биха били „загубени“ (пак там: 64).

Заключение

Причините жените да станат бездомни са много, като сред най-често срещаните са бедността, непознаване на системата за социално подпомагане, загубата на

работното място, тормозът и насилието над тях в семейството. Но този проблем има и една чисто женска страна и в същото време – общи морални и ценностни измерения. В много от случаите жените са не само жертви на мъжката бруталност, но на техните проблеми не е обърнато достатъчно внимание от социална и човешка гледна точка. Практиката показва, че в немалко случаи на жените се гледа по друг начин от страна на персонала на лечебните заведения (болници, клиники); не е съобразено, че голяма част от тях предпочитат да бъдат обслужвани от женски персонал, на който могат да разкрият по-цялостно и задълбочено своите проблеми. Тревожен е и фактът, че проблемите на много жени емигранти остават скрити. Изслушването на тези жени е ключов елемент за намиране на най-добрите и ефикасни пътища за подкрепа. За съжаление това отсъства често при оказване на помощ и по-специално на тези с психични проблеми.

Бездомничеството при жените е сериозен проблем, набиращ скорост както в Европа, така и по света и колкото по-бързо се открият корените и първопричините за него, толкова по-бързо ще бъде разрешен и намален до минимум. Проучванията и практиката показват, че за да се намери по-ефикасно решение за него, са необходими повече средства и ефективни, адекватни действия на различни нива – от целия държавен апарат (институции, парламент), като се започне от законотворчеството и се стигне до социалните служби и пряката социална работа. Както е известно, целта на социалната работа е постигането на баланс в един свят на неравноправие. Ограничаването на бездомничеството е пряко свързано със съхраняването на човешкото достойнство, с моралните и ценностните измерения на различните модели на социална политика и социална работа в отделните европейски страни и извън тях. В повечето нормативни документи, създадени след Втората световна война (Всеобща декларация за правата на човека (ВДПЧ), Европейска социална харта, Директивите (за расово равенство и в сферата на трудовите отношения между мъжете и жените, ХОПЕС (Харта за основните права в Европейския съюз) и други доминират ценности като свобода, сигурност, право на труд, на образование, право на здравословна и

благоприятна среда на живот, които са несъвместими с бедността, бездомничеството, човешката несигурност.

Използвана литература

Вайсова, Л. (2022). Изследване на нуждите на организациите, работещи за правата на жените, момичетата и уязвимите групи в България, Българският фонд за жените. [Vaysova L. (2022). Izsledvane na nuzhdite na organizatsiite, raboteshti za pravata na zhenite, momichetata i uyazvimite grupi v Bulgaria, Bulgarskiyat fond za zhenite.]

Енчева, С. (2025). Гласовете на жените в България, Фондация „Екатерина Каравелова“. [Encheva, S. (2025). Glasovete na zhenite v Bulgaria, Fondatsiya “Ekaterina Karavelova”.]

Baptista, I. (2010). Women and homelessness. – *Homelessness research in Europe*, 4(1), 163–185.

Connolly, T. (2013). An evaluation of homeless women’s experiences of mental health services in Cork – a feminist perspective. Cork: Community-Academic Research Links, University College Cork.

Creamer, N. (2022). Justice Minister vows to deliver more than 400 domestic violence refuge beds. – *The Journal. Irish News*, 8 Feb, 2022. https://www.thejournal.ie/helen-mcentee-domestic-violence-5676738-Feb2022/ – посетен на 11.11.2025.

Edgar, B. (2009) European Observatory on Homelessness. European Review of Statistics on Homelessness. European Federation of National Organisations Working with the Homeless.

Golden, S. (2021). “A home is Dignity”, Mercy emerging leaders fellowship. Mercy International Association.

Mayock, P., & Bretherton, J. (2016). Women’s homelessness in Europe. London: Palgrave Macmillan.

Mayock, P., Sheridan, S., & Parker S. (2015). The Dynamics of long-term homelessness among women in Ireland. Dublin, Ireland: Dublin Region Homeless Executive.

Miller, A. B., & Keys, C. B. (2001). Understanding dignity in the lives of homeless persons. – *American journal of community psychology*, 29(2), 331–354.

Phipps, M., Dalton, L., Maxwell, H., & Cleary, M. (2018). Women and Homelessness, a complex multidimensional issue: finding from a scoping review. Journal of Social Distress and the Homeless. – *Journal of Social Distress and the Homeless*, 28(1).

Reeve, K. (2018). Women and homelessness: putting gender back on the agenda. – *People, Place and Policy Online*, 11(3), 165–174.

Savage, M. (2016). Gendering women's homelessness. – *Irish Journal of Applied Social Studies*, 16(2), 4, 43–64.

Savage, M. (2022). The significance of the affective sphere for understanding and responding to women’s homelessness. – *European Journal of Homelessness,* 16(2), 13–45.

Онлайн ресурси

Национален статистически институт. Население по статистически райони, възраст, местоживеене и пол. [Natsionalen statisticheski institut. Naselenie po statisticheski raĭoni, vŭzrast, mestozhiveene i pol]. – https://www.nsi.bg/statistical-data/206/650 - посетен на 15.10.2025.

Фондация „Асоциация Анимус“. Кризисен център „Света Петка“ за жертви на насилие. [Fondatsiya „Asotsiatsiya Animus“. Krizisen tsentur „Sveta Petka“ za zhertvi na nasilie] – https://animusassociation.org/en/st-petka-crisis-center-for-survivors-of-violence/ – посетен на 07.09.2025.

Фондация „Позитивни умения на личността в социума“ (П.У.Л.С). [Fondatsiya „Pozitivni umeniya na lichnostta v sotsiuma“ (P.U.L.S)] – https://www.pulsfoundation.org/bg/about-us/who-we-are.html – посетен на 03.12.2025.

Central Statistics Office, Ireland. – https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-pme/populationandmigrationestimatesapril2025/#:~:text=Methods,Background%20Notes – посетен на 16.10.2025.

Department of Justice, Home Affairs and Migration (2023) Minister Harris welcomes the publication of CSO sexual violence survey. – https://www.gov.ie/en/department-of-justice-home-affairs-and-migration/press-releases/minister-harris-welcomes-the-publication-of-cso-sexual-violence-survey/ – посетен на 09.10.2025.

Safe Ireland. Creating Safety for Women and Children. – https://www.safeireland.ie/get-help/where-to-find-help/ – посетен на 07.09.2025.

Department of Justice, Home Affairs and Migration (2024). Minister McEntee announces €7.7 million in funding for organisations supporting victims of crime. – https://www.gov.ie/en/department-of-justice-home-affairs-and-migration/press-releases/minister-mcentee-announces-77-million-in-funding-for-organisations-supporting-victims-of-crime/– посетен на 08.10.2025.

The National Women's Council of Ireland. – https://www.nwci.ie/discover/member_detail/domestic_violence_advocacy_service. – посетен на 02.12.2025.

United Nations Office at Nairobi (UNON) (2019). Affordable Housing and Social Protection Systems for All to Address Homelessness" 22–24 May 2019. www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2019/10/summary-egm-final-9sep.pdf – посетен на 02.12.2025.

За автора

Явор Иванов
Докторант във Факултета по педагогика
към Софийски университет „Св. Климент Охридски"
E-mail: romulavgust@yahoo.co.uk
Адрес: 19 Thomastown crescent Sallynoggin, Co. Dublin, Ireland